

סא"ל (מיל") צבי מגן < חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

המעורבות הרוסית בסוריה מגמותיה ותוצאותיה

להמשך שיתוף הפעולה בין ישראל ורוסיה באזור יש תנאים לאור התנהגות רוסיה באזור אין לישראל סיבה להתנגד למהלכיה. יתרה מכך, לא מן הנמנע שהמעורבות הרוסית נושאת בחובה, לצד הסיכונים, גם סיכוי מסוים לשרת את האינטרסים של ישראל באזורה

צבא רוסי בסוריה
בהחלטה הרוסית
המאתגרת להתערב
במלחמת האזרחים
בסוריה אפשר לראות
חיפוש דרך לפריצת
המצור שבו רוסיה
חשה את עצמה
וליצאה מהמשבר
הפוקד אותה

בששת החודשים האחרונים מתנהלת מעורבות צבאית רוסית בסוריה (באופן מוצהר בין סוף ספטמבר 2015 ל-14 במארס השנה, אך בפועל היא עדיין נמשכת), המלווה בתהיות רבות במערכת הבינלאומית הן לגבי מניעיה של רוסיה להתערב והן לגבי תוצאותיה של המעורבות. מהלך רוסי זה הפתיע גם בתחילתו וגם בסיומו, זעזע את יחסים הבינלאומיים, טרף את קלפי השחקנים המעורבים במשבר הסורי, ויצר מציאות אסטרטגית חדשה באזור המזרח התיכון, שעשויות להיות לה השלכות על המערכת הבינלאומית בכללותה. גם ישראל מושפעת מהתפתחויות אלה, לנוכח שינויים במצבם של גורמי הכוח בסוריה ובלבנון, המחייבים את התייחסותה ואת היערכותה בהתאם. התהליך האמור מצוי בעת כתיבת הדברים בעיצומו. לכן, קשה עדיין לאמוד את כלל השלכותיו האפשריות ובוודאי שמוקדם עדיין לסכמו.

המניעים שמאחורי ההחלטה

בהחלטה הרוסית המאתגרת להתערב במלחמת האזרחים בסוריה אפשר לראות חיפוש דרך לפריצת המצור שבו רוסיה חשה את עצמה וליציאה מהמשבר הפוקד אותה. רוסיה עוברת תקופה לא פשוטה ולאחרונה גברו משמעותית מגוון האתגרים שהיא צריכה להתמודד איתם. אתגרים אלו מצויים הן במישור הבין-לאומי, כשהבולט בהם המשבר האוקראיני המחמיר את העימות הרוסי-מערבי; הן במישור האזורי במזרח התיכון, שההתפתחויות בו מלוות, בין היתר, בהחמרת האתגר האסלאמי הרדיקלי עבור רוסיה; והן במישור הפנימי ברוסיה, שם מחמיר המשבר הכלכלי ומתרבים הסימנים המשקפים אפשרות לערעור היציבות השלטונית.

במישור הבין-לאומי - רוסיה מזהה את המדיניות המערבית כלפיה כקריאת תיגר, המכוונת לבלום את שאיפותיה לשוב למעמד של מעצמת-על. רוסיה מפנה אצבע מאשימה כלפי המערב, בטענה שהוא מאתגר אותה במישורים המדיני והביטחוני. במישור המדיני, טוענת רוסיה שמדינות המערב מנסות לערער את יציבותה הפנימית ולצמצם את השפעתה במרחב הסובייטי לשעבר, על ידי עידוד מדינות שהיו לשעבר חלק מבר"מ להצטרף לשורות נאט"ו והאיחוד האירופי. במישור הביטחוני, רוסיה מוטרדת מפריסה במרחבי מזרח אירופה של מערכות אמל"ח מתקדם, שבכוחן לנטרל את יכולותיה האסטרטגיות של רוסיה. בתקופה האחרונה, בפרט על רקע המלחמה באוקראינה והשלכותיה על רוסיה, הקשיחה זו את התנהלותה בזירה הבינלאומית והיא מצויה עתה בעימות מתמשך נגד המערב. רוסיה נוקטת במדיניות אסרטיבית, המכוונת לשדרג את מעמדה בזירה הבינלאומית, בעיקר באמצעות תמרונים שבין המדינות והאינטרסים השונים ומדיניות מניפולטיבית. זאת כפיצוי על יכולותיה המוגבלות בתחומי הכלכלה והצבא.

מנגד, מדינות המערב רואות בדרך ההתנהלות של רוסיה בזירה הבינלאומית בכלל ובאזורי המשבר במזרח אירופה ובמזרח התיכון בפרט, איום ממשי. לכן הן מחפשות דרכים להרתיע את רוסיה ולבלום את שאיפותיה הגיאופוליטיות. באור זה יש לראות את התגובה המערבית למעורבות רוסית באוקראינה. מתוך כוונה לרסן את רוסיה וללחוץ עליה להפסיק

את התערבותה הטילו עליה מדינות המערב ובראשן ארצות הברית סנקציות כלכליות. סנקציות אלו הן בררניות ומכוונות נגד ראשי המשק והפקידות הבכירה המעורבת בהובלת המשבר האוקראיני. השפעת הסנקציות בצירוף מחירי נפט הצונחים שוחקים את המשק הרוסי ומאיימים בערעור היציבות הפוליטית ברוסיה.

במישור האזורי במזרח התיכון - רוסיה הינה שחקנית ותיקה במזרח התיכון ואין זו מעורבותה הראשונה באזור הזה. בתקופה האחרונה, גברה משמעותית הפעילות הרוסית במזרח התיכון. זאת, גם כמענה להשפעות עליה של אירועי "האביב הערבי" ותוצאותיהם. הללו הובילו לדחיקתה של רוסיה מהאזור ואף לגילויים של איומי האסלאם הרדיקלי גם בשטחה.

לאחרונה רוסיה פעלה בהצלחה ורשמה הישגים מהותיים בשיקום מעמדה שהתערער ובביסוסו. רוסיה קידמה את עצמה למעמד של שחקן אזורי משפיע מתוך תמרון בין השחקנים המקומיים והתערבות במגוון המשברים האזוריים. לצד העמקת שיתוף הפעולה עם איראן ועם סוריה שודרגו היחסים גם עם המדינות הסוניות (מצרים, ערב הסעודית, מדינות המפרץ וירדן).

בדרך זו אפשר לנתח את יעדיה של רוסיה בהחלטתה על להתערב צבאית בלחימה בסוריה. בנוסף על עניינה בבלימת

צבא רוסי בסוריה החלטה של רוסיה להתערב צבאית בסוריה משרתת את עניינה להיחלץ מלחציה ולהתמודד עם אתגריה בשלושה מישורים במקביל

אליו נקלעה, תוך העתקת מוקד העימות עם המערב לאזור המזרח התיכון. זאת, על מנת לאתגר את המערב ולשדרג את מעמדה של רוסיה כמעצמה משפיעה בזירה הבינלאומית.

ב. במישור האזורי - נוסף לחימה באתגר האסלאם הרדיקלי, תורמת ההתערבות הצבאית לשימור נוכחותה הצבאית בסוריה, לצד ביסוס מעמדה באזור. זאת במגמה למנף אותה לקידום יעדיה בזירה הבינלאומית בין היתר באמצעות דחיקתה של ארצות הברית מהאזור.

ג. במישור הפנימי - ההתערבות מסייעת להעתיק את תשומת הלב הציבורית מבעיות בבית לאתגרים חיצוניים. מינוף המעמד

האזורי שתשיג במזרח התיכון, נועד בין היתר לסייע בביטול הסנקציות הכלכליות שחלות עליה ובדרך זו לפעול לשיקומה של היציבות הפנימית.

תכנית המעורבות בסוריה נועדה להתאים פתרונות למספר אתגרים במקביל: למאמץ התמיכה בנשיא סוריה בשאר אסד נגד הכוחות המבקשים להשתלט על סוריה שכמעט וגברו

מדינות המערב רואות בדרך ההתנהלות של רוסיה בזירה הבינלאומית בכלל ובאזורי המשבר במזרח אירופה ובמזרח התיכון בפרט, איום ממשי

"המדינה האסלאמית" שמאתגרת את רוסיה ישירות, ולצד רצונה לשמר את נוכחותה הצבאית בסוריה (שנוותרה מעוזה האחרון במרחב המזרח התיכון והים התיכון) ואף לבסס אותה, שאפה רוסיה לבצר לעצמה מעמד מוביל שיאפשר לה להשפיע על עיצוב הסדר אזורי עתידי במתכונת המתאימה לאינטרסים רוסיים.

על כן, תכנית המעורבות, מעבר להצלת משטרו של אסד המתבצע במסווה של הלחימה ב"מדינה האסלאמית", כוונה לקדם תהליך מדיני, המאפשר עיצוב הסדר החדש בסוריה ובהמשך גם במזרח התיכון בכללותו. המאמץ לביסוס נוכחותה וקידום השפעתה האזורית, נועד גם להשגת השפעה בזירה הבינלאומית,

המקנה לרוסיה קלפי מיקוח בהתמודדות עם המערב, ולקידום פתרון מקביל הן במזרח התיכון והן במזרח אירופה.

ניתן לסכם כי החלטה של רוסיה להתערב צבאית בסוריה משרתת את עניינה להיחלץ מלחציה ולהתמודד עם אתגריה בשלושה מישורים במקביל:

א. במישור הגלובלי - כדרך לפריצת המצור ויציאה מהמשבר

והאיראנית, ולאחר מספר שבועות של הערכות והכנת תשתיות. במכלול זה בוצע שיגור כוחות רוסיים לסוריה והגשת סיוע נרחב בחימוש ובייעוץ למשטרו של אסד. כוח המשלוח הרוסי כלל כ-50 כלי טייס, ובהם מטוסי תקיפה ויירוט ומסוקים שונים. כוח אווירי זה הגיע עם מערך הגנה אווירית משלו. מערך זה אף תוגבר במהלך הלחימה ביחידת טילי נ"מ S-400, לאחר שחיל האוויר הטורקי הפיל מטוס קרב רוסי. יחד עם הכוח הגיעו גם גורמי שליטה, בקרה ומודיעין וכן גורמי תחזוקה ומערך יועצים צבאיים המשולב בצבא הסורי. במקביל להפעלת מטוסי הקרב משטחה של סוריה, הפעילו הרוסים מפציצים כבדים שהמריאו משטחה של רוסיה ושיגרו טילי שיוט מכלי שיט השוהים בים הכספי ובים התיכון. הכוחות הרוסים מחזיקים בסוריה מספר בסיסים - בסיסים ימיים בטרטוס ובלטקיה, ובסיס חיל האוויר בחמימים, שליד לטקיה (הם עושים שימוש גם בבסיסי אוויר סוריים). שם פרסו גם עיקר יחידות האבטחה, ההגנה האווירית והתחזוקה הרוסיות ומשם בעיקר בוצעה הפעילות המבצעית של כוח המשלוח האווירי הרוסי.

הכוחות הרוסיים, ששוגרו לסוריה, פעלו במסגרת קואליציה, שכללה את הצבא הסורי הנאמן עדיין לאסד, את איראן ששיגרה כ-2000 לוחמים מכוח קודס, את הארגון חיזבאללה שפרס בסוריה את מרבית כוחו הלוחם ואת לוחמי המיליציות השיעיות למיניהן שהובאו לסוריה על ידי האיראנים. הכוחות הללו היוו את המערך היבשתי של הקואליציה, בעוד הרוסים הפעילו סיוע האווירי בלבד.

מטרת השלב הראשון, ההתקפי, היה לסייע לכוחותיו של אסד להשתלט על שטחים חיוניים, תוך דיכוי המאמץ ההתקפי של המורדים במרחב החוף ובציר חלב - דמשק. זאת, על מנת להביאם לנכונות לשתף פעולה עם יוזמה מדינית רוסית בנוגע להסדר פיוס עתידי בסוריה. השלב הזה לווה בכיסוי תקשורתי נרחב ובמאמצי הסברה נמרצים, בעיקר כדי לסייע בקיבוע של הדימוי של רוסיה כמעצמה משפיעה - מטרה שהושגה, לפחות בחלקה.

בכל מהלך הלחימה במלחמת האזרחים בסוריה, רוסיה נמנעה מפעילות קרקעית והעדיפה להסתפק בסיוע אווירי נרחב לכוחות היבשה הסוריים והאיראניים (בעיקר כוחות חיזבאללה). למאמץ הלחמה הזה נוספו הייעוץ הצבאי ותמיכה במשלוחי אמל"ח וסיוע מדיני. בסופו של דבר, הישגיה הקרקעיים של מתקפה זו היו מוגבלים יחסית, בשל התנגדות עיקשת של המורדים, חולשתו של הצבא הסורי, חוסר ההצלחה של כוחות הסיוע האיראניים וכוחות חזבאללה שספגו אבדות קשות לרבות מפקדים, חולשת הפיקוד המרכזי ושיתוף פעולה לקוי בין הכוחות המשתתפים. אולם, לבסוף, לאחר כחמישה חודשי הפצצה של הרוסים על יעדי האופוזיציה בשילוב מהלכים קרקעיים של בעלי בריתם, הצליחה קואליציית הכוחות התומכים בנשיא אסד להביא להתקפלותו של מערך מתנגדי המשטר ולהניעו להשתתף בשיחות הפיוס, בשושיבנות רוסית.

השלב השני - כחלק מתכנית הפעולה, רוסיה יזמה סדרה

עליו; למלחמה ב"מדינה האסלאמית", שבמסגרתה מתעמתים השחקנים האזוריים (איראן, טורקיה, ערב הסעודית ותומכיה) על ההגמוניה האזורית; ולמעורבות של המעצמות גם במלחמת האזרחים הסורית וגם בעימות עם "המדינה האסלאמית", אגב תמיכה בשחקנים מקומיים שונים. נראה, שההישג המבוקש בתכנית הרוסית להתערבות הצבאית בסוריה, כלל, מעבר לשיתוף פעולה בלחימה ב"מדינה האסלאמית" וליצירת הבנות לגבי העיצוב העתידי של האזור, גם קידום פתרון משולב לשני משברים במקביל: בסוריה - קידום פתרון מוסכם לפיוס הפנימי, לרבות עתידו של אסד; ובזירה הגלובלית - קידום הבנות לגבי המשבר האוקראיני. להשגת יעדיה אלה נדרשה רוסיה לגבש הבנות עם המערב. ככל הידוע, ארצות הברית ושותפיה המערביים לא גילו התלהבות, בלשון המעטה, מהתהליכים שאותם ניסו לקדם הרוסים בכל הנוגע לעתידו של אסד ומשטרו ובנוגע לנושא האוקראיני. אולם, הפעילות הרוסית בשטח יצרה מציאות דינמית, שהובילה עד כה, למימוש חלק מיעדיה.

תוכנית הפעולה

תכנית הפעולה הרוסית הורכבה, ככל הניתן להעריך, משלושה שלבים:

- **השלב הראשון** - מעורבות מוגבלת במלחמת האזרחים הסורית, תוך עקיפת המשברים האחרים המתחוללים במגרש הסורי, לרבות ההתמודדות עם "המדינה האסלאמית". מטרת המעורבות הרוסית הוצגה אמנם כמאבק ב"מדינה האסלאמית", אך נראה שהתוכנית האמיתית כוונה לסייע למשטרו של בשאר אסד שעמד בפני קריסה, במאבקו בארגונים מורדים שאינם נמנים עם ה"מדינה האסלאמית". זהו שלב צבאי במהותו, שנועד להביא לכניעתם של הכוחות המורדים נגד אסד ולהביאם לשתף פעולה בקידום הפיוס במלחמת האזרחים הסורית.
- **השלב השני** - תהליך הידברות בין הצדדים במלחמת האזרחים הסורית בשושיבנות רוסית ובגיבוי המעצמות והאו"ם. התהליך נועד הן לבסס את ההישגים הצפויים למשטרו של בשאר אסד, והן למנף את תוצאות השלב הראשון להשגת המטרות המדיניות של רוסיה.
- **השלב השלישי** - יישום ההסדר בסוריה תוך ניסיון לנצל אותו לביסוס מעמדה של רוסיה כשחקן משפיע באזור המזרח התיכון ובמערכת הגלובלית. מהלך זה עשוי להתבצע תוך שיתוף פעולה עם המערב, במסגרת הקואליציה ללחימה ב"מדינה האסלאמית".

ביצוע התוכנית

השלב הראשון - כפי שצוין לגבי התוכנית, היעד מוצהר של המעורבות היה הלחימה בטרור האסלאמי, קרי ב"מדינה האסלאמית". אולם בפועל, הלחימה הרוסית בסוריה התבססה על מהלך צבאי מוגבל, שבוצע על ידי כוח אווירי מצומצם יחסית. ההפעלה המבצעית שהוכנה בקפידה, החלה מסוף ספטמבר 2015, לאחר תאום מדיני במהלך חודשי קיץ 2015 עם המנהיגות הסורית

רוסיה קידמה את עצמה למעמד של שחקן אזורי משפיע מתוך תמרון בין השחקנים המקומיים והתערבות במגוון המשברים האזוריים

חיל האוויר הרוסי
בפעולה בסוריה
בכל מהלך הלחימה
במלחמת האזרחים
בסוריה, רוסיה נמנעה
מפעילות קרקעית
והעדיפה להסתפק
בסיוע אווירי נרחב
לכוחות היבשה
הסוריים והאיראניים

מחלוקות מורכבות, ולא היה קל להגיע לעמק השווה. המשא ומתן נוהל באווירה של משבר מתעצם, שלווה בייזום משברים חדשים בשטח ובסדרת "הפגנות שרירים" מהצד הרוסי כמנופי לחץ על המערכת הבינלאומית, כדי לקדם את תנאיהם במשא ומתן. בסופו של דבר, המגעים עם המורדים בליווי לחץ צבאי בלתי מתפשר, הביאו לסדרה של פגישות למשא ומתן מדיני, וליצירת "מפת הדרכים" לסיום המלחמה ולפתרון הסכסוך בתוך 18 חודשים. אם אכן תישמר הפסקת האש ניתן יהיה לומר שהרוסים השיגו את יעדם, ובכך, מיצו את השלב השני במעורבותם בסוריה.

◀ **השלב השלישי** - לאחר השגת ההסכם להפסקת האש

של מהלכים מדיניים, שנועדו למנף את ההצלחות הצבאיות של השלב הראשון. למימושה של התכנית, נדרשה רוסיה להישג צבאי שיפגין שידה על העליונה ושבכוחה להכתיב את ההתפתחויות בשטח. יעד זה הושג עם הכניעתם של המורדים על ידי ההפצצות והבאתם אל שלחן המשא ומתן המדיני. במסגרת התהליך המדיני, שהתנהל בחלקו במקביל לניהול הלחימה נגד המורדים, נחתמו ההבנות להפסקת האש, בהשתתפות הצדדים הלוחמים והמעצמות (קרי, רוסיה וארצות הברית).

בדרך אל התהליך המדיני בין הצדדים היריבים בסוריה, שאפשר את הפסקת האש, רוסיה פעלה נמרצות להשגת ההבנות שבינם למדינות המערב. דרך זו הייתה רצופה מהמורות של

נראה, שבין מטרות המהלך הרוסי של ההצהרה על הפסקת המעורבות, היו התנעת תהליך הפיכת סוריה לפדרציה של ישויות, וגם הרצון לאתגר את המערב. כתוצאה מכך, במערכת הבינלאומית ניכרים מבוכה וחוסר ודאות לגבי הצעדים הרוסיים העתידיים וקיימת מחלוקת לגבי התאמת המדיניות נגדם. במציאות המתהווה, עולות שאלות לגבי דרכי הפעולה הרוסיות במשבר הסורי: האם רוסיה תתמוך בחלוקתה, תוך השארת אזור החוף בשליטה רוסית, או תפעל לשימור שלמותה, בשיתוף פעולה עם שחקנים נוספים; האם תתקש רוסיה להגן על אסד או תוותר עליו, למען הסדר זה או אחר עם המערב והאופוזיציה. סביר, שתעדיף בנושא זה פשרה, תוך שמירה על האינטרסים הרוסיים העתידיים באזור.

מכל מקום, עתה נותרה פתוחה השאלה הנוגעת לעתיד ההתמודדות על החלק המזרחי של סוריה, ובעיקר הלחימה ב"מדינה האסלאמית". נראה שעתיים של המחוזות הסוריים הללו ייקבע בהתאם להתפתחויות בשטח. התהליך העיקרי המתנהל עתה במרחב המזרחי הוא המלחמה ב"מדינה האסלאמית" שסביבה התעמתו כלל השחקנים האזוריים ביניהם, כחלק ממאבקם על ההגמוניה האזורית. בהם נמנים: טורקיה, המתחרה באיראן על עיצוב סדר אזורי עתידי; איראן, השואפת לקדם את השפעתה במרחב והרואה עצמה כשחקן עתידי במרחב, שלא בהכרח רואה עין בעין את האינטרסים הרוסיים; כורדים, הפועלים עתה בגיבוי רוסי לכינון מעמד עצמאי והשואפים לכונן ישות מדינית משלהם, נוכח התנגדות טורקית נמרצת; והסעודים, הפועלים לבלימת ההתפשטות האיראנית. ברור, שלצד קידום האינטרסים הנפרדים של כל אחד מאלו, לכולם גם עניין בפעילות לסילוקה של "המדינה האסלאמית". נראה, שבכל תסריט אפשרי בסוריה, העתיד צופן בחובו התמודדות רבתי בין המחנות היריבים המתהווים, שתלווה גם במעורבותן של המעצמות.

בתוך המערבולת המתוארת, תמשך המעורבות החיצונית של המעצמות, כאשר על הקואליציה בהובלה האמריקאית, לקדם את המשך ההתמודדות ב"מדינה האסלאמית", תוך תמיכה בשחקנים המקומיים השונים ותוך תמרון בין כלל הגורמים המעורבים. אם תבחר רוסיה לצאת מההתמודדות במרחב הנדון הדבר ישפיע על מאזן הכוחות באזור ועל כללי המשחק בו. אולם, חרף היערכותה לכל התסריטים האפשריים, בסבירות גבוהה שהיא תישאר. במצב זה, כדי לא למצוא את עצמה שקועה במשבר בלי שיתופה במערכת הבינלאומית, לא מן הנמנע, שרוסיה תלכד קואליציה בינלאומית חדשה או תצטרף לזו הקיימת ותעדיף השגת הבנות עם המערב. ואכן, נמשכת ההדברות אמריקאית-רוסית, במהלכה אפשרי שהצדדים יגיעו למכנים משותפים בשאלות שבמחלוקת.

לאחרונה ביקר במוסקבה מזכיר המדינה האמריקאי, קרי ואפשרי שנמצאה נוסחה לשיתוף פעולה בין המעצמות בלחימה ב"מדינה האסלאמית". עוד נדונה, ככל הנראה, האפשרות שתוך

במהלך השלב השני, המדיני, נראה, כי מבחינת הרוסים, החל עתה השלב החדש, השלישי. השלב הזה הותנע ב-14 במארס 2016, עם ההודעה הרוסית על הוצאת כוחותיה מסוריה - הודעה אשר הפתיעה את כלל השחקנים במגרש זה.

המציאות שמעבר להודעה הרוסית על הוצאת הכוחות מסוריה הייתה הרבה פחות חד משמעית. מסתבר, כי רוסיה הוציאה בפועל מסוריה חלק מכלי הטייס, שהשתתפו בלחימה בחודשים האחרונים, אולם השאירה במקום את בסיסי הים והאוויר שלה, על המסגרות המתפעלות והמאבטחות אותם, וכן את מערך הפקוד, השליטה והמודיעין, תשתיות התחזוקה ומערך היועצים בצבא הסורי. עובדות אלה נמסרו רשמית, תוך הדגשה, שגם את המטוסים המתפנים ניתן להשיב לסוריה "בתוך מספר שעות".

נראה, כי הדגש שבפרסום ההודעה זו על החזרת הכוחות, הושם על עצם הפסקת השתתפותה של רוסיה בלחימה בסוריה ולא על נטישתה את הזירה. בכך, נוצרת, למעשה, מציאות גיאופוליטית חדשה. במכלול זה: באזוריה המערביים של סוריה, הנתונים לשליטה רוסית בגיבוי הקואליציה (המורכבת מגורמים סוריים תומכי אסד וכוחות משלוח איראניים ובנות בריתה - חיזבאללה ומיליציות שיעיות), הושגה לאחרונה, בגיבוי המעצמות, הפסקת האש, העוצרת את מלחמת האזרחים הסורית. לעומת זאת, ביתרת שטחה המזרחי של סוריה, הכבוש ברובו על ידי "המדינה האסלאמית", שם פועלים כלל השחקנים האזוריים והגלובליים, נמשכת ההתמודדות. זו כוללת לחימה של קואליציה הבינלאומית ב"מדינה האסלאמית" מזה, והתמודדות השחקנים השונים על קידום האינטרסים שלהם במרחב הנדון מזה. הודעתה של רוסיה, המתבססת על ההנחה שהאזור המערבי של סוריה יישאר בשליטת הכוחות הנאמנים לנשיא אסד, קובעת בעצם רק את הפסקת השתתפותה של רוסיה בלחימה באזור המזרחי שבמרחב הסורי.

במקביל, הודיעו הרוסים על תמיכתם בהפיכתה של סוריה למדינה פדרלית. בכך, החלה רוסיה לקדם את תפיסת חלוקתה של סוריה למספר מחוזות, שאם תצא לפועל, לא ברור, אם בנסיבות המתהוות, יתאחדו מחדש בעתיד. בשלב זה השכילה רוסיה לכונן ישות מדינית נפרדת בראשותו של אסד (כממשלת מעבר, בהתאם להסכם עם האופוזיציה). לא ברור עד כמה בשאר אסד יהיה מסוגל לממש את שליטתו במרחב זה ללא סיועה של רוסיה. בינתיים, כוחותיה נכבדים בשטח יחד עם גורמי הקואליציה השיעית. המציאות כפי שהתהוותה במרחב הסורי מקפלת עתה מספר אזוריים משבריים המתקיימים במקביל. כינון מציאות מדינית סורית חדשה, בעיצומה של מלחמת האזרחים הסורית (שטרם הוכרעה סופית), תוך יצירת ישות סורית נפרדת באזור המערבי, הנתונה להשפעה רוסית, ותוך הערכות לכינון הישות הכורדית ואולי גם מחוזות עצמאיים נוספים, מחייב הגדרת כללי משחק חדשים.

מטרת המעורבות הרוסית הוצגה אמנם כמאבק ב"מדינה האסלאמית", אך נראה שהתוכנית האמיתית כוונה לסייע למשטרו של בשאר אסד שעמד בפני קריסה, במאבקו בארגונים מורדים שאינם נמנים עם ה"מדינה האסלאמית"

מנגד נראה, שרוסיה מזהה את ישראל כשחקן אזורי משמעותי ומעדיפה לראותה בוחרת במדיניות ניטרלית ביחס לעימות האזורי המתרחב. מעניינה המובהק הימנעות מפגיעה ביחסים עם ישראל ובוודאי מהתנגשות עמה במישור הצבאי. מה גם, שחרף המחלוקות, הרי מזה שנים לא מעטות קיים שתוף פעולה דו צדדי נרחב ביניהן, לרבות בזירה הבינלאומית, תוך הימנעות מביקורת הדדית. בנוסף, רוסיה נמנעת מאספקת סוגי נשק מתוחכם מסוימים ליריבותיה של ישראל.

על כן סביר, שרוסיה תעדיף להימנע ממחלוקת עם ישראל בסוגיות הפריסה בשטח, תקפיד על התאום הצבאי ותפעל ככול יכולתה לתאום גזרות למניעת חיכוך והערכות שגויות. מעבר לעניין הדדי ב"בקרת נזקים" והתאום המבצעי, סביר שקיימת מודעות רוסית לגבי עניינה של ישראל למניעת התבססות גורמי טרור באזורי הגבול שלה, כמו גם לגבי רגישות הישראלית לנוכחות האיראנית באזור. בהקשר זה אין להוציא מכלל אפשרות ניגודי עניינים בין רוסיה לאיראן בנושא הישראלי.

בתוך ההתפתחות העתידית בסוריה, רוסיה צפויה להמשיך למלא תפקיד משמעותי, על כל ההשלכות האפשריות גם על ישראל. בהקשר זה מן הראוי להציג שאלות כגון: מה התרחישים העתידיים שעל ישראל להיערך לקראתם? האם על ישראל להתכונן למצב של הגברת פעילות צבאית רוסית בסוריה, שתביא לתגבור משמעותי של הנוכחות איראן וחיזבאללה, כולל באמצעים שיאיימו על ישראל? מה הפתרון המועדף בסוריה, כדי למנוע התנקזות של גורמים קיצוניים סלפיים-ג'יהאדיים למרחב בסמוך לגבול ישראל? מה האפשרויות להסדר העתידי למניעת דומיננטיות איראנית בסוריה והאם באמצעות המעורבות הרוסית ניתן לצמצם את ההשפעה הגוברת האיראנית בסוריה ובלבנון? הגם שאין בכוונתה של רוסיה עתה לאתגר את ישראל צבאית, ובכלל זה, להציב מערכות נשק שפוגעות בעליונות הצבאית הישראלית, השאלה היא, האם תקום הבטחה רוסית גם בעתיד?

סיכום

במציאות הנתונה, ישראל תמשיך לחתור להרחקת האיום של הציר השיעי וטרוריסטי מפעילות באזורים הסמוכים לגבולותיה כמו גם למנוע זליגת אמצעי לחימה מפרי איזון לידי אויביה. אלה, ככל הניתן להעריך, ימשיכו להיות התנאים הישראליים להמשך שיתוף הפעולה עם הצד הרוסי באזור. יש להניח, שרוסיה תעדיף גם בעתיד להימנע מאספקת אמצעי לחימה מתקדמים, המסכנים את ישראל, לסוריה ולחיזבאללה, תוך גילוי הבנה לעמדה הישראלית.

מעבר לכך, אין לישראל סיבה להתנגד למהלכים רוסיים, שמטרתם פיצול סוריה למסגרת פדרטיבית או אחרת. יתרה מכך, לא מן הנמנע שהמעורבות הרוסית נושאת בחובה, לצד הסיכונים, גם סיכוי מסוים. זאת, אם אגב פיקוח על פעילות חברי הקואליציה שלה, יתהווה אולי גשר לקידום הבנות עתידיות איתם.

כ-5 חודשים יתחיל התהליך של העברת השלטון בסוריה. ככל הנראה נדונה במגמה חיובית, גם האפשרות לשיתוף הפעולה בין המעצמות בסוריה. בכוחה של התפתחות זו, אם תמומש, לעצב את התהליכים המתהווים עתה במרחב הסורי, דבר שיאפשר יצירת קואליציה רחבה עם המערב והמדינות הסוניות ללחימה ב"מדינה האסלאמית".

בלחימה שרוסיה מתכננת ב"מדינה האסלאמית", כפי שזה נראה בשלב זה, היא תבחר להימנע מפעילות קרקעית ותעדיף שיילחמו כוחות היבשה הסוריים והאיראניים, ייתכן בסיוע אווירי רוסי. זאת נוסף לייעוץ צבאי ואספקת אמצעי לחימה. ניתן לומר לסיכום פרק זה, שאף כי רוסיה רחוקה עדיין מהשגת מלוא מבוקשה במעורבות זו, הרי המצב הנוצר, כאשר רוסיה נשארת כשחקן דומיננטי בסוריה, בכל זאת ייחשב מבחינתה כהישג. הצלחתה זו, תוך השגת ההבנות עם המערב, תשרת את האינטרסים שלה גם באזור - בכך שתוביל להתבססותה של רוסיה כשחקן משפיע במזרח התיכון שוווח הבינוני והארוך, וגם בהקשרים גלובליים - בכך שיאפשר לרוסיה להסדיר את המחלוקת סביב נושא אוקראינה ואת שאלת הסנקציות הכלכליות. על כן נראה, שרוסיה צפויה להמשיך למלא תפקיד משמעותי ולא תוותר על תפקידה הדומיננטי ולא על אחיזתה באזור.

ובאשר לישראל

ברור, שבכל ההתפתחויות הללו קיימות השלכות אפשריות גם על ישראל. ישראל, שלא כמו שחקנים אזוריים אחרים, לא נחשפה כמעט לזליגת האירועים בסוריה לתחומה ועד כה השכילה לשמור על מדיניות של "עמידה מנגד" תוך הימנעות מבחירת צד וממעורבות משלה במשבר. בתוך כך, היא נמנעת מכל פעילות יוזמת ופרו אקטיבית, (למעט סיכול פעולות טרור) ואינה מביעה כל עמדה בייחס לאופן שבו היא רואה הסדר עתידי בסוריה. זאת מחשש שהדבר יביא את ישראל להסתבכות בסוריה, מבלי שבידיה מנופי השפעה אפקטיביים.

נשאלת השאלה האם המעורבות הרוסית משנה את תמונת המצב, ומה משמעות של מעורבות זו לגבי שינוי ב"כללי המשחק" במשבר בסוריה וכיצד ישראל יכולה להפיק מכך תועלות.

המציאות כופה על ישראל את שכנותה של מעצמה, המנהלת לחימה בסמוך לגבולה, למשך פרק זמן ממושך. מעצמה זו מצויה בעימות עם מעצמות אחרות, וישראל יכולה להיפגע שחיקה שביניהן. זאת בנוסף לבעייתיות מהותה של הקואליציה הרוסית הפועלת בסוריה, כשישראל רואה באיראן ובהשפעה האיראנית בסוריה ובלבנון, את האיום המרכזי כלפיה. איום שהוא אף חמור יותר מהאיום העתידי של "המדינה האסלאמית" או גורמים סלפיים-ג'יהאדיים. זאת, מעבר לפגיעה בחופש הפעולה הישראלי באזור, בשל נוכחות כוחות אוויר והגנה אווירית רוסיים. בנוסף, קיימת מחלוקת מתמשכת בראיית אינטרסים אזוריים, בכלל זה יחסי רוסיה עם איראן וחיזבאללה ומעורבותה בנושא הסכסוך הפלסטיני.

